

(ע"ב) 'גולל' – רש"י מפרש בכל מקום: כיסוי הארון. והתוס' (בברכות יט: ועוד) חולקים ומפרשים 'גולל' – מצבה.

'עכבר שחציו בשר וחציו אדמה' – 'זהו העכבר בלבד מן האדמה עד שימצא קצתו בשר וקצתו עפר וטיט, והוא ענין מפורסם מאד, אין מספר לרוב המגידין לי שראו זה, אע"פ שמציאות בעל חיים כזה דבר מתמיה ולא נודעת בו טענה בשום פנים'. (פירוש המשנה לרמב"ם.

ע"ע: תפארת ישראל; שיחת חולין.

עוד על בריות משונות המוזכרות בדברי רז"ל שאין אנו מכירים אותם – ע' באנציקלופדיה הלכתית-רפואית, ערך 'השתנות הטבעים' – נספח, כרך ב' עמ' 300 ואילך.

ועל הסלמנדרא (המוזכרת להלן קכז.) – 'מקשים רבים מדוע לא יראנו הנסיון מציאות כזאת בדורנו, בבתי החרושת הבעור אש בלי הפסק, שתהיה חיה יוצאת, ומה גם לפי דברי התנחומא (וישב, ג) שדרוש לזה רק ז' ימים וז' לילות רצופין ע"ש – אולם לפירש"י הכא, שהאור צריך להיות דוקא מעצי הדס ועל ידי כשפים, לפי זה ניהא. מתוך 'אור הישר'.

וזה לשון הגר"א בנצול שליט"א (בהסכמה לספר 'השתנות הטבעים בהלכה'):

'אדמו"ר הגרשו"א (שליט"א) [זצ"ל] נוקט דבענין הכינים הלכו חז"ל לפי מראית העין. ולולי דבריו, אחרי בקשת המחילה, נלענ"ד דהכינים שלנו אינם הכינים שעליהם דברו חז"ל, כמו שגם עכבר שחציו בשר וחציו אדמה אינו מוכר למדעני זמננו. והמדע הכופר יותר את עצמו אם מצד אחד הוא מקבל את דברי פסטר האומר ששום חי אינו נוצר מעצמו, ומצד שני את דרוין האומר שכולם נוצרו מעצמם. והאמת לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא רובם כדברי פסטר, אבל כגון הכינים והעכבר הנ"ל כדברי דרוין'.

דף קכז

'כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה' – ברמז: העולם הזה נמשל ליבשה, והעולם הבא – לים (ילקוט משלי. וע' סנהדרין צד). כל עניני העולם הזה וכוחות הברואים אשר בו, הם אמיתיים וקיימים לעד, כי לא תהו בראה לשום דבר, אלא שכאן בעולם הזה אין נגלה אלא הדמיון, (ולכן נקרא 'עלמא דשקרא'), אבל האמת שבאותו דבר – צפון ומכוסה (כים) וקיים לעד. וזהו 'עולם הבא' – רצה לומר, הפשטת כל דבר מן הדמיון אל האמת של הדבר ההוא. (ויעקב, הוא הדבוק באמת שבו. ועשו – בדמיון). מלבד החולדה; הרומזת ליצר הרע, היושב במסתרי לב האדם, כחולדה זו הדרה בעיקרי הבתים, היא קיימת ביבשה בלבד – בעולם הזה. (עפ"י קומץ המנחה עט. וכעיקר הדברים יש בשל"ה – פסחים שמו).

'פומבדיתא לויך – אשני אושפיוך' – על ערמה ורמאות אצל בני פומבדיתא – ע' במובא בב"ב מו.

'לימים יצא ערוד מביניהם... נס בתוך נס' – כי היציאה עצמה, גם אילו היו ראויים על פי הטבע להתעבר זה מזה – קרוי 'נס', שיזדמן שיצא אז. והשינוי והיציאה מסדר הטבע הרגיל הוא קרוי 'נס בתוך נס'. (שיחת מלאכי השרת' עמ' 67. והראה שם שכן הוא המובן לביטוי זה בשאר מקומות).

ה ע ר ו ד המוזכר כאן, הוא קרוי 'חברבר' בירושלמי (כלאים ה,א), ואינו ה ע ר ו ד המוזכר בכל מקום, שהוא חמור הבר (ע' איוב לט, ה' מי שלח פרא חופשי ומסרות ערוד מי פתח; ברכות ט: 'משיכיר בין החמור לערוד, ועוד רבים). (ע' מגדים חדשים ברכות לג.).

(ע"ב) 'תא שמע, אילן שנפשח ובו פירות – הרי הן כתלושין. יבשו – הרי הן כמחוברין... הא כדאיתא והא כדאיתא' – יש שכתבו בדעת הרמב"ם, שהגירסא היא (כמובא בתוספתא – עוקצין פ"ב) 'יבשו – הרי הן כמחוברין', פירוש, יבשו האילן (ולא נפשח) – הפירות שעליו כמחוברין. וסבר המקשה מחוברין לכל דבריהם. והסיק: 'הא כדאיתא והא כדאיתא'. יוצא לפי זה שאילן שיבש – הפירות התלויים בו נחשבים מחוברים לענין שבת, אבל מטמאים טומאת אוכלין. כן פסק הרמב"ם – טומאת אוכלין ב,ד. (עפ"י תורת חיים; מרכבת המשנה; נשמת אדם – יב, מלאכת קוצר; פירוש הרד"ל לתוספתא; חזון איש). ואילו הראב"ד השיג על הרמב"ם וסובר שפירות התלויים באילן שיבש – הרי הם כמחוברים. (וע"ע בחדושי הגר"ח – טומאת אוכלין ב,ד).

ונראה טעמו לחלק בין פירות שיבשו לאילן שיבש; כי הפירות שיבשו, לעולם אינם חוזרים וצומחים, ואילו האילן אפשר לחזור, ככתוב (איוב יד) ובעפר ימות גזעו. מריח מים יפרח וגו'. (וזה שאמרו (בעירובין ק:) שיבש אין גזעו מחליף – היינו שאינו במצב שבידוע שטבעו לחזור, אך יתכן שיחזור ויצמח). או גם יש לחלק, שפירות שיבשו עומדים לינטל לכך נחשבים כתלושים, אבל האילן עומד להעקר. (עפ"י חזון איש).

ויש סוברים שגם לענין שבת, אילן שיבש פירותיו נחשבים כתלושים. (כן כתב הא"ר בדעת הרמב"ם. וכן כתב בבאור הלכה בדעת רש"י תוס' והרשב"א. ואולם החזון-איש (ריד) נקט בדעת הרמב"ם והתוס' שחייב. וכתב שגם הרשב"א (בשבת קג) לא דיבר אלא בירק וכדו', אבל באילן י"ל שנחשבים כמחוברים. וע"ע: שו"ת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם, רלד; מנחת חינוך מוסף השבת, הקוצר ה; זכר יצחק ח"ב מה"ב; שבט הלוי ח"ז צו.

דף קכח

'בנתקנה הדם בין סימן לסימן קמיפלגי, מר סבר ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף ומר סבר אינה לשחיטה אלא לסוף' – נתבאר לעיל לו.

'קישות שנטעה בעציץ והגדילה ויצאת חוץ לעציץ – טהורה. אמר ר' שמעון: וכי מה טיבה לטהר, אלא הטמא בטומאתו וטהור בטהרתו' – רש"י מפרש שמדובר בעציץ שאינו נקוב, ודינו כתלוש, והיוצא חוצה לו נידון כמחובר משום יניקתו מן הקרקע. וסובר תנא קמא שגם החלק שבפנים נטהר, לפי שחזור ויונק מן הנוף היוצא. ור"ש חולק וסובר שהחלק שבפנים נחשב כתלוש ומקבל טומאה. (וכן פירש התוס' כאן ובגמ' כב. (ד"ה בתר), והר"ש בפירוש המשנה, והראב"ד – טו"א ב,ט).

אבל הרמב"ם (בפירוש המשנה ובהל' טומאת אוכלין ב,ט) מפרש להפך, מדובר בעציץ נקוב, וסובר תנא קמא שגם מה שיוצא החוצה נגרר אחר העיקר ונידון כמחובר, ור' שמעון סובר שהיוצא אינו נגרר אחר העיקר ודינו כתלוש וטמא. (ע' בהרחבה במשנה למלך – בכורים ב,ט).

א. באבי עזרי (תרומות ה,טו), מכח כמה קושיות כתב להוכיח, שאעפ"י שהחלק היוצא חוץ לעציץ נידון כתלוש – זה רק לענין טומאה, אבל לענין חיוב תרומות ומעשרות – חייב, מאחר והוא יונק מן הקרקע דרך הנקב שבעציץ, והרי הוא בכלל 'גידולי קרקע'. לא כן לענין טומאה והכשר, הכל תלוי רק אם הוא 'תלוש' או 'מחובר'.

וע"ע ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' – 'בענין עציץ נקוב ע"ג יתדות'.

ב. עוד הקשה באבי-עזרי שם, ממה שכתבים פרוכובל על עציץ נקוב המונח על יתדות, וכן המים שבתוכו אינם מכשירים, אפילו זרעים אחרים, מפני שנחשבים כמחובר (ע' עוקצין ב,; תוס' גטין ז:) – הרי שעציץ נקוב נידון כמחובר אע"פ שהיניקה

ב. ביצת השרץ המרוקמת – אם ניקבה, אפילו כחוט השערה טמאה. לא מרוקמת או לא ניקבה – טהורה. (הטמאים – לרבות ביצת השרץ. השרץ – דומיא דשרץ, שרקם. הנגע יטמא – רק הראוי ליגע, לאפוקי סתום).

ג. עכבר שחציו בשר וחציו אדמה – הנוגע בבשר טמא. באדמה – טהור. ללשון אחת, דוקא כשהשריץ (שנעשה בשר) על פני כולו (לארכו). ולל"א, אפילו לא השריץ על פני כולו. ר' יהודה אומר: אף הנוגע באדמה שכנגד הבשר – טמא. ודוקא כשהשריץ על פני כולו. עכבר שבים – טהור.

ד. שערה המחוברת לאדם – מעברת טומאה במגעה (וכמו כן צפורן. תו"כ). הן אדם טמא ששערו נגע בטהרות, והן שער אדם טהור שנגע בטומאה.

דף קכז

קצח. א. ספק טומאה צפה – מה דינה?

ב. אלו שרצים דינם כשמונה שרצים המפורשים בתורה?

א. ספק טומאה צפה – טהור, אפילו ברשות היחיד (על הארץ).

ב. הערוד (שמוצאו מן הנחש והצב) וכן (גר' הערוך: ובן) הנפילים, והסלמנדרא – נתרבו להיות כשמונה שרצים (והצב למינהו).

(הרמב"ם השמיט הלכה זו. ונראה לפי שיש עוד מינים פרטיים רבים בכל אחד משמונה שרצים, וכולם כלולים בשמונה האבות. עפ"י ערוה"ש העתיד – קלא, ג. וע"ע: לב אריה ותפארת יעקב כאן; מרכבת המשנה – אה"ט ד, א).

קצט. א. מה דינם של אבר ובשר המדולדלין בבהמה, בחייה – לענין טומאת אוכלין וטומאת נבלות?

ב. פירות וירקות שצמחו בעודם מחוברים – האם הם נחשבים כתלושים או כמחוברים, ומה דינם לענין טומאת אוכלין?

ג. התולש כרוב ודלעת על מנת לייבשן (לעשותן כלים, או להסקה וכדו') – האם הם מקבלים טומאת אוכלין?

ד. אילן שנפשה (= נתלש ממנו ענף) ובו פירות – האם הם מקבלים טומאת אוכלין?

א. אבר או בשר המדולדלים בבהמה, בחייה – אם הם מעלים ארוכה, דינם כדין הבהמה ואינם מטמאים טומאת אוכלין. אין מעלים ארוכה – מטמאים טו"א כמות שהם מעורים בה, וצריכים הכשר ע"י משקה, (שבא עליהם פעם אחת, לאחר שנתדלדלו). אבל אינם כתלושים ממש, לטמא האבר כאבר-מן-החי שנתלש, שהוא אב הטומאה המטמא אדם וכלים. ואפילו מעורים רק בכחוט השערה. (וכי יפל – עד שיפול). ור' שמעון חולק ומטהר מטומאת אוכלין. (וכן משמע בגמרא להלן קכט: שלדעת ר' יהודה הואיל ומעורה בבהמה אינו מקבל טומאה).

ב. פירות שיבשו וצמקו באיביהן, והם ראויים לאכילה, כגון תאנים – אעפ"י שנחשבים כמחוברים והתולשם בשבת חייב, (ואפילו תלש בפרי במקום שיבש, ולא בעוקץ הלח – כי הפרי כולו נחשב עדיין מחובר. חו"א) – הרי הם מטמאים טומאת אוכלין. אינם ראויים לאכילה, כגון כרוב ודלעת שיבשו – ודאי אינם מטמאים. (התוס' (קכה: ד"ה ר"י) צדדו לומר בתירוף אחד שר' יהודה חולק וסובר שתאנים שצמקו אינם מטמאים טומאת אוכלין).

ואם יבשו הם ועוקציהם (החלק שבפרי, המחובר אל הענף) – הרי הם כתלושים, והתולשם בשבת פטור. (ואם יבש האילן כולו, ופירותיו עדיין לחים – להרמב"ם, הרי הם כתלושים (לענין טומאה, אבל לא לענין שבת. וי"ח). ולהראב"ד – כמחוברים).

ג. התולש כרוב ודלעת ע"מ ליבשן – הרי הם מטמאים טו"א כל עוד הם לחים וראויים למאכל.

ד. אילן שנפשה ובו (בענף שנתלש) פירות – הרי הם כתלושים לכל דבריהם ומטמאים טו"א.

דפים קכז – קכח

- ר. א. אבר או בשר המדולדלין בבהמה, ונשחטה הבהמה – מה דינם לענין טומאה ולענין אכילה?
ב. על איזה דבר נחלקו עליו הדעות אם הוא מהוה יד', ובאלו דברים הדבר בספק?
ג. אכל שנפרס ועדיין מעורה במקצת – מתי נחשב כדבר אחד ומתי נחשב פרוד?
ד. דבר שהוכשר ע"י משקה טרם ירד לתורת קבלת טומאה ע"י מחשבה – האם צריך הכשר שני?

א. אבר או בשר המדולדלין בבהמה, ונשחטה הבהמה – הרי הם מטמאים טומאת אוכלין ולא טומאת נבלות, (ואין זה כאבר מן החי שפרש בחייה – כי שחיטה אינה עושה ניפול והרי לא פרשו מחיים), ואסורים באכילה. (ונחלקו ראשונים אם אסורים מן התורה או מדרבנן, ולכו"ע אין לוקין. ע' לעיל עד. ולפי השיטות שאסור מן התורה, נראה שלר"ש אין האבר מטמא טומאת אוכלין, לפי שאי אפשר להאכילו לאחרים. ע' להלן קכט: ובמהרש"א).

ונחלקו תנאים אם הוכשרו בדם שחיטה (או בשחיטה עצמה) – לר' מאיר, הוכשרו ולר' שמעון לא הוכשרו. וכמה אופנים נאמרו בהסבר מחלוקתם: האם בהמה נעשית יד' לאבר, והרי הוכשר האבר ע"י היד' (רבה); האם הבהמה והאבר נחשבים כדבר אחד או כיון שאם אחדו בקטן אין גדול עולה עמו – אינו חיבור, ואין האבר מוכשר ע"י הבהמה (אביי; ריו"ח); האם יש יד' להכשר אם לאו (רבא); מדובר שחשב להאכילה לאחר שחיטה, והשאלה היא אם מועיל הכשר קודם מחשבה (רב פפא); מדובר שנתקנה הדם בין סימן לסימן והמח' אם זה נידון כדם שחיטה או כדם מכה (רב אחא ברד"א); האם הדם מכשיר, או שמא השחיטה מכשרת ולא הדם, והרי השחיטה לא הועילה להתיר את האבר באכילה, הלכך לא הוכשר ע"י שחיטה (רב אשי).

ב. לרבה, נחלקו ר"מ ור"ש האם בהמה נעשית יד' לאבר המדולדל שבה, אם לאו. (ולאביי, לכו"ע אינה נעשית יד'. ולרבא, לכו"ע נעשית יד'. עפ"י רש"י. וכן הלכה. עפ"י רמב"ם; ליקוטי הלכות). ואף לדעת ר"מ שנעשית יד', הסתפק רבה אם גם בחייה היא מהוה יד' לאבר.

קישות נטועה בעציץ שאינו נקוב ויצא ממנה חוץ לעציץ, לדעת ר"ש החלק שנמצא בעציץ מקבל טומאה, והחלק שבחוץ אינו מקבל, לפי שנידון כמחובר. נסתפק אביי אם החלק שבחוץ נעשה יד' לחברו. (להלכה קיימא לן כחכמים החולקים על ר' שמעון, שהכל טהור. ולשיטתם אין מקום לספק, שבודאי נעשה יד' לחברתה להביא לה טומאה. ליקוטי הלכות).

המשתחוה לחצי דלעת – נאסרה. נסתפק ר' ירמיה אם חצי האחד נעשה יד לאחד. (וערש"י ותוס' שני פירושים; אם הספק על החצי שנאסר, שאינו מטמא טו"א לר"ש, כיון שאסור בהנאה. או הספק על החצי האחר שלא נאסר, אם הוא מוציא את הטומאה של החצי האסור).
 יחור של תאנה המעורה בקליפתו, באופנים שנחשב כתלוש, נסתפק רב פפא, האם החלק המחובר נשה 'יד' לחלק התלוש.
 אבן בבית המנוגע שהיא משמשת לבית נוסף – נסתפק ר' זירא האם החצי שבבית האחר נעשה 'יד' לחצי האחר.
 כל הספקות עלו ב'תיקו'.

ג. אכל שנפרס ומעורה במקצת – אם כשאוחז באחד מן החלקים עולה עמו חברו – הרי הכל כדבר אחד ונטמא כולו כאחד. ואם כשאוחז הגדול עולה קטן עמו אך כשאוחז הקטן, אין עולה הגדול – לאביי ור' יוחנן, נחלקו בדבר תנאים; לר"מ הרי זה כדבר אחד, ולר"ש אינו כמוהו. ואין חילוק בדבר – לדעת רבי – בין מגע טומאה ממש למגע טבול-יום. (ואולם יש צד בגמרא לחלק, שמודה ר"מ במגע טבול-יום שאינו כמוהו).
 ע"ע בענין זה בקהלות יעקב – טהרות עב.

ד. ר' יהודה אומר שהכשר קודם מחשבה – אינו מועיל. הלכך עולשין שלקטן והדיחן לבהמה ונמלך עליהם לאדם – צריכים הכשר שני. וכן חזר ר' עקיבא להיות שונה. (וכן מסקנת ההלכה. עפ"י רמב"ם; תוס' בכורות י. ד"ה נבלת).
 ולהסבר רב פפא, נחלקו בדבר ר"מ ור"ש במשנתנו.

דפים קכח – קכט

רא. א. מה בין אבר מן החי לבשר מן החי, ומה בין אבר מן החי לאבר מן הנבלה – בבהמות ובשרצים?
 ב. בשר שנחתך מאבר מן החי של בהמה – האם הוא טמא אם לאו?

א. אבר מן החי ובשר מן החי, שניהם אסורים באכילה (וכי ימות מן הבהמה), אלא שהאבר הפורש מן החי טמא ומטמא אדם וכלים, ואילו הבשר – טהור. (שאינו דומיא ד'בהמה').
 אבר הפורש מן החי, בשר הפורש ממנו – טהור. ואילו בנבלה – בשר הפורש טמא. (בבהמה ובחיה – בכזית, במגע ובמשא. בשרצים – בכעדשה, ורק במגע. האבר מטמא בכל שהו).
 בהגדרת 'אבר' לענין זה נחלקו תנאים; לריה"ג, כל שאינו עושה חליפין תמורתו (והוא דבר שלם, שיש בו חשיבות בפני עצמו. תוס'), ואפילו אין בו גידים ועצמות, כגון כליה, ניב שפתים. לר' עקיבא, דוקא אם יש בו גידים ועצמות, אפילו ללא בשר, כגון ארכובה. לרבי, דוקא אם יש בו בשר גידים ועצמות (דומיא דבהמה. וכן פסק הרמב"ם. והכס"מ תמה מדוע לא נפסק כרע"ק).
 לגרסת ריב"א ולפירושו, לא נחלקו בארכובה, כיון שתחילת בריאתה ללא בשר, לא נחלקו אלא בדבר שהיה עליו בשר וחסר. ואפשר שגם דעת הרמב"ם כן – ע' מנ"ח קנט, ד; שלמי שמעון).

ב. בשר שנחתך מאבר מן החי, אין לו טומאה עצמית, (שאינו מטמא אלא 'אבר', כאמור). ואולם אם חישב